

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

А. Хорошев

ХОРОШЕВ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

**Суспільно-політичні об'єднання
молоді в Україні
(лютий 1917 р.-перша половина 20-х років ХХ століття)**

07.00.01 - Історія України

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Харків - 1996

89/444

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00757277 (Z)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному університеті.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Карпов
Олександр Миколайович

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Гриченко
Володимир Анатолійович

кандидат історичних наук, доцент
Духопельников
Володимир Михайлович

Провідна організація: Полтавський державний
педагогічний університет

Захист відбудеться "27" грудня 1996 р.
о 15 год. хв. на засіданні спеціалізованої вченої
ради Д.02.02.08 в Харківському державному університеті
(адреса: 310077, м.Харків, пл.Свободи, 4, ауд. ІУ-65).
З дисертацією можна ознайомитись у Центральній
науковій бібліотеці Харківського державного
університету.

Автореферат розіслано " _____ " _____ 1996 р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради

Є.П.Пугач

Актуальність теми дослідження. Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується значними соціально-економічними труднощами. Чимало економічних і політичних проблем вимагають свого вирішення в процесі оновлення суверенної Української держави. Серед них гострою є проблема здійснення правильної, науково обґрунтованої молодіжної політики. Від світогляду і соціальної позиції молодого покоління України, його морально-психологічного стану багато в чому залежить майбутнє нашого суспільства.

Актуальність вивчення проблем молодіжного руху на цей час визначається також підвищенням політичної активності молодого покоління України. В країні за участю юнацтва проводяться політичні акції, у великій кількості створюються різноманітні молодіжні об'єднання та групи¹.

У такій ситуації особливої ваги набуває завдання допомогти молоді, вивчаючи минуле своєї країни, особливості її історичного розвитку, самостійно усвідомити своє покликання, та переконано сформулювати свій світогляд і на цій основі визначити власну життєву позицію. Лише на цих засадах можливо визначити практичні заходи, які дозволили б не тільки широко залучити молоде покоління до процесів творення нового суспільства, але й виявили ефективні засоби виховання його громадянської і національної самосвідомості. З цієї точки зору великий інтерес становить, зокрема, науковий аналіз історичного досвіду зародження, становлення й діяльності самостійних, що мали різні політичні орієнтири, молодіжних суспільно-політичних організацій, таких, як: Спілка українського студентства, Комуністична Юнацька Спілка (КЮС), Єврейська сіоністська спілка молоді (ЕССМ), Єврейська комуністична спілка молоді (ЕКСМ),

¹ Правда України.- 1990.- 18,19 окт., 14 дек.; Там же.- 1991.- 22,24 авг.; Вечерний Харьков.- 1991.- 5 нояб.; Правда України.- 1991.- 28 нояб., 3 дек.; Україна молода.- 1992.- 23,27 жовт., 20 листоп.; Голос України.- 1994.- 22,29 жовт.; Слобідський край.- 1995.- 15 серп.; Молода республіка.- 1995.- жовт.; Время.- 1996.- 24 февр., 2 марта; Киевские ведомости.- 1996.- 30 сент.; Зеркало недели.- 1996.- 12 окт.

ІНБ ім. В. Стефаника
АН України

Українська Комуністична Робітнича Юнацька Спілка (УКРЮС), Югенд-Поалей Ціон та інші. Аналіз відповідного історичного досвіду дозволить не лише поглибити наші уявлення про минуле, але й краще зрозуміти сучасну ситуацію, що склалася в молодіжному русі, допоможе залучити різні за своїми політичними цілями юнацькі спілки до будівництва суверенної України.

Об'єктом дослідження є проблема зародження, становлення і розвитку молодіжного руху в Україні у ХХ столітті. У праці в першу чергу розглядалася діяльність молодіжних спілок, які проголосили свою самостійність та мали власні програмні документи. Для порівняльної характеристики стану молодіжного руху республіки, автор також використовує свідчення про діяльність юнацьких угруповань, які не мали Програми та Статуту.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з лютого 1917 року до середини 20-х років ХХ століття. Позалення самодержавства поклало початок корінним перетворенням, перебудуванню країни. Ці зміни проходили в умовах політичної та економічної нестабільності, організаційного та ідеологічного плюралізму. Склалися сприятливі можливості діяльності різних політичних сил у суспільстві. Почався процес розвитку молодіжного руху.

Територіальні межі дослідження: Україна від лютого 1917 до середини 20-х років ХХ століття.

Ступінь наукової розробки теми. Перші праці, в яких були зроблені спроби висвітлити історію зародження молодіжного руху в Україні, з'явилися вже в 20-х - на початку 30-х років¹. Авторами перших досліджень раннього періоду юнацького руху були його активні учасники, керівники та ветерани комсомолу - С.Білокриницький, О.Ривкін, Л.Щацкін, М.Окулик, С.Ігнат та інші.

---

¹ Білокриницький С. Нарис історії ЛКСМУ.- Харків, 1926.- 160 с.; Він же.- Перший з'їзд ЛКСМУ.- Харків, 1927.- 66 с.; Білокриницький С., Корсунов І. Десять років в ЛКСМУ.- Харків, 1929.- 112 с.; Лейкин С. Донецкая молодежь в пролетарской революции.- Харьков-Одесса, 1930.- 368 с.; Сан И. /Нейфак И./ Ликвидация национальных иллюзий //Юношеское движение.- 1924.-N2. -С.65-71; Ісаїв І. Комсомол у боротьбі з націоналістичними супротивниками // Юнацький рух.-1930. - N1.- С.15-19; Ігнат С. Из истории украинской дискуссии // Комсомольская летопись.- 1926. - N 1.- С.129-149; Зарва И. К ликвидации УКРЮС // Юношеское движение.- 1925.- N 3.- С.3-7.

У працях цього періоду викладається історія створення перших гуртків та спілок молоді, розкриваються їх цілі, ідейні та організаційні засади. Увага перших істориків була спрямована на висвітлення і популяризацію ролі більшовиків у створенні комсомольських юнацьких спілок та організації їх діяльності. При цьому особливо підкреслювалися недоліки програмних документів діяльності цих організацій. Це пояснюється тим, що праці перших істориків видавалися як посібники для різноманітних ланок мережі комсомольської політпросвіти. Перші дослідники розглядали непролетарські спілки в основному через призму боротьби з ними комсомольських організацій, критикували їх за націоналізм і непролетарський склад самих організацій.

Але, не маючи в розпорядженні достатньої кількості архівних матеріалів, покладаючись в основному на особисті спогади, дослідники часто обмежувались суб'єктивними оцінками розвитку юнацького руху, спрощено відображали процес його зародження.

Незважаючи на ряд недоліків, слід віддати належне першим публікаціям з історії молодіжного руху, підкреслити їх певну наукову вартість.

У цілому рівень статей за даною проблемою відображає стан історичної науки в період, характерною рисою якого була порівняно вузька джерельна база. Тому досягти високого наукового рівня у вивченні проблеми зародження руху молоді на основі глибоких узагальнень і систематизації фактичного матеріалу перші дослідники не мали можливості.

Офіційна точка зору на непролетарські спілки молоді, що встановилася в 20-ті - на початку 30-х років, як на штучно створені різноманітними партіями, а тому майже автоматично приречені на загибель, спричинила те, що з середини 30-х років їх діяльність, роль і значення майже не вивчались.

Основною метою літератури 30-50-х років стає паплюження некомсомольських молодіжних організацій, оціка їх як суто ворожих.

На соціальне замовлення правлячої партії, у публікаціях цього періоду всі опозиційні по відношенню до КП(б)У та ЛКСМУ політичні сили зображувалися як ворожі та контрреволюційні. У деяких працях, в основному присвячених історії місцевих комсомольських організацій, були зроблені спроби показати окремі етапи боротьби з так званими націоналістичними спілками молоді¹.

¹ Менахін Є. Перші кроки юнацького руху на Запоріжжі // Юнацький рух.- 1931.- N 1. -С.127-145; Зарождение Харьковского комсомола.- Харьков-Одесса, 1934.- 29 с.

Важко знайти роботу, де б проблема непролетарських молодіжних організацій розглядалась об'єктивно і з позитивними оцінками. Нова спроба вивчення історії зародження і становлення молодіжного руху відноситься до кінця 50-х - початку 60-х років. Суттєвий вплив на розробку досліджуваної тематики мало розширення джерельної бази досліджень. У ці роки було опубліковано ряд збірок, що містили історію раннього періоду юнацького руху¹.

Розширення джерельної бази сприяло появі праць, присвячених молодіжній тематиці². У цих працях історія молодіжного руху, як і раніше, ототожнювалася з історією комсомолу. Всі альтернативні комсомолу об'єднання молоді не були в них предметом спеціального дослідження.

До таких праць слід віднести дослідження В.І.Десятирика, В.А.Зубкова, В.В.Привалова та інших³. У них висвітлюються деякі напрямки роботи комсомольських організацій: залучення юнаків та дівчат до класової боротьби, захист

¹Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны: Документы и материалы. -К., 1959.- 657 с.; Борьба трудящихся Волны за власть Советов (март 1917 - декабрь 1920 г.): Сборник документов и материалов.- Житомир, 1957.- 476 с.; Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины 1917-1920: Документы и материалы.- Харьков, 1961.- 430 с. та інші.

²Панібудьласка В.Ф. Этих дней не смолкнет слава. Из истории комсомола Екатеринославщины 1917-1920 гг.- Днепропетровск, 1958.- 36 с.; Мельников О., Носиков Ю., Пшегодський С. Про тебе, комсомол Херсонщини: Сторінки історії комсомолу Херсонщини 1918-1968 роки.- Одеса, 1969.- 99 с.; В двух подпольях: Страницы из истории комсомола города Одессы времен гражданской войны.- М., 1970.- 127 с.; Доній М.Р., Федорченко В.С. Утворення комсомолу України.- К., 1959.- 96 с. та інші.

³Ацаркин А.Н. Пролетарская революция и молодежь. Рождение комсомола.- М., 1981.- 255 с.; Десятирик В.И. Революционные традиции - молодому поколению.- М., 1980.- 260 с.; Зубков В.А., Привалов В.В. Ленин и молодежь.- Л., 1981. - 255 с.; Привалов В.В. Коммунистический интернационал молодежи: Страницы истории.- 2-е изд.- М., 1979.- 272 с.; Динес В.А. Партийное руководство комсомолом. 1921-1925.- Саратов, 1983.- 366 с. та інші.

економічних інтересів пролетарського юнацтва, культурно-просвітницька робота, діяльність національних секцій комсомолу і таке інше.

У роботах А.Я.Лейкіна, В.І.Роденкова, В.В.Кузьменко та інших¹, розглядалися питання боротьби більшовиків з буржуазними та дрібно-буржуазними національними партіями та спілками молоді. Безсумнівною заслугою авторів є те, що, використовуючи численні факти та архівні матеріали, вони спробували висвітлити боротьбу між різними молодіжними суспільно-політичними організаціями на фоні соціально-економічної та політичної обстановки, що склалася у період з 1917 року до середини 20-х років XX століття, показати як зміна ситуації у країні впливала на розвиток юнацького руху, на взаємини між спілками.

З другої половини 80-х років почався новий етап у галузі історичних досліджень. Історична спадщина вимагала свого переосмислення у зв'язку з процесом деідеологізації історичних досліджень, у результаті значних змін у джерельній базі. Почався пошук нових методологічних підходів до характеристики попередніх етапів історії нашого суспільства, у тому числі й історії молодіжного руху України, процес їх переоцінки. До послуг дослідників були надані джерела та література, що раніше знаходилися в особливих фондах спецхрану.

Ще в останні роки існування Радянського Союзу було проведено ряд наукових конференцій і сесій з проблем історії молодіжного руху².

¹Лейкин А.Я. Исторический опыт борьбы КПСС с буржуазными и мелкобуржуазными партиями и союзами за молодежь (1917-1925): Дис. ... канд. ист. наук.- Л., 1981.- 161 с.; Роденков В.Н. Исторический опыт борьбы РКП(б) против непролетарских партий за трудящуюся молодежь в годы гражданской войны (1917-1920): Дис. ... канд. ист. наук.- Л., 1985.- 204 с.; Кузьменко В.В. Большевицские организации Украины в борьбе с непролетарскими партиями и союзами за трудящуюся молодежь (1918-1925 гг.): Дис. ... канд. ист. наук.- Запорожье, 1989. - 231 с.

²Молодежь в процессах обновления советского общества: Сборник научных статей.- М., 1989.- 132 с.; Молодежь-89. Общественное положение молодежи и вопросы молодежной политики в СССР: Материалы науч. сесс. НИЦ. 13-15 апр. 1989 г.- М., 1989.- 232 с.; Молодежь и актуальные проблемы исторической науки: Тезисы общественно-политических чтений, посвященных 70-летию комсомола Украины 7-9 июня 1989 г.- Черновцы - К., 1989.- 344 с. та інші.

Вивчення їх матеріалів засвідчує прагнення по-новому відобразити історію зародження юнацького руху.

Так, наприклад, А.Галаган особливо підкреслив той факт, що поняття "молодіжний рух" у, суворо науковому змісті протягом останніх 60-ти років не існувало. "Фразеологічно, як словосполучення, "молодіжний рух", - писав дослідник, - вживалося як синонім комсомолу"¹. Тому одним із завдань історичної науки стало повернення до наукового тлумачення цього поняття, яке має включати в себе і "комуністичний рух молоді", і некомуністичний, і різного роду національні об'єднання молодих людей і т.ін.² Проведення подібних наукових конференцій, як показує аналіз опублікованих матеріалів, мало на меті, по-перше, позбутися ідеологічних штампів, що панували раніше, і, по-друге, розглянути історію молодіжного руху комплексно, у всьому різноманітті його форм.

У цьому зв'язку слід виділити дисертаційне дослідження В.В.Кузьменко "Більшовицькі організації України у боротьбі з непролетарськими партіями та спілками за грудівничу молодь (1918-1925 гг.)"³, в якому розглядається боротьба комсомолу України з іншими молодіжними організаціями. Правильно визначивши причини строкатості молодіжного руху, Кузьменко В.В., через панівні на той час ідеологічні догми, все ж не зовсім повно розкрила причини ліквідації непролетарських юнацьких організацій. Вона сконцентрувала увагу в основному на критиці недоліків у діяльності зазначених спілок. При цьому дослідниця належним чином не розкрила роль репресивних органів держави у боротьбі за встановлення монополії комсомолу у молодіжному русі республіки.

¹ Молодежь-89. Общественное положение молодежи и вопросы молодежной политики в СССР: Материалы науч. сесс. НИЦ, 13-15 апр. 1989 г. -М., 1989.- С.100.

² Там же.- С.100-101.

³ Кузьменко В.В. Большевицские организации Украины в борьбе с непролетарскими партиями и союзами за трудящуюся молодежь (1918-1925 гг.): Дис. ... канд. ист. наук.- Запорожье, 1989. - 231 с.

Останнім часом з'явилися роботи, в яких зроблена спроба по-новому висвітлити ранній період історії молодіжного руху України¹. У кандидатській дисертації Зінька Є.В. "Молодіжний рух в УРСР у 20-ті роки, історіографічний аналіз літературних джерел 20-х-30-х років" здійснено аналіз різних напрямків у вивченні молодіжного руху України 20-х років на основі джерел 20-х - 30-х років, показано суперечливість процесу накопичення і формування історичних знань про юнацький рух республіки у перші роки його існування, дано загальну характеристику літератури досліджуваного періоду. Зробивши спробу визначити політичні орієнтири молоді країни у 20-і роки, дослідник особливу увагу приділив розповсюдженню серед юнацтва ідеї національної самосвідомості. При цьому автор підкреслює, що ідея незалежності була досить популярна серед української молоді. Вона сприяла оформленню різноманітних груп і спілок, які стояли на позиції національного самовизначення².

Такий висновок є дещо однобічним. Аналіз програмних документів і діяльності численних створених у цей період юнацьких груп і спілок свідчить про те, що молоде покоління республіки було дуже різноманітним як за своїм соціальним складом, так і за політичною орієнтацією. Ця обставина сприяла тому, що не всі соціальні групи молоді підтримували ідею національного розвитку суверенної України. Члени численних гуртків і спілок молоді, у тому числі і меншовицькі, анархістські та єврейські, мали свої погляди на перспективи розвитку республіки. У дослідженні недостатньо чітко показана роль джерел, опублікованих у некомсомольській пресі, зокрема, квсівській, укрквівській. У цілому ж робота, незважаючи на окремі недоліки, є першою спробою здійснити комплексний науковий аналіз раннього періоду в історії молодіжного руху України.

На особливу увагу заслуговує праця В.Прилуцького³, в якій автор головну увагу приділив дослідженню цілей і

¹Зінько О.В. Молодіжний рух в УРСР у 20-ті роки. Історіографічний аналіз літературних джерел 20-х - 30-х років: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.- К.,1993.- 23 с.; Прилуцький В.І. Молодіжні організації в УРСР в умовах становлення тоталітарного режиму (1920-1927 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук.-К.,1994.-18 с.

²Зінько О.В. Названа праця.- С.12.

³Прилуцький В.І. Названа праця.- С.3-14.

завдань створення суспільно-політичних небільшовицьких молодіжних організацій, їх складу, чисельності і впливу на різні соціальні верстви, описові форм та методів роботи висвітлених процесів, які відбувались у цих організаціях, причинам їхнього зникнення. Позапартійні, неполітичні організації молоді: культурно-просвітницькі, релігійні, спортивні - у роботі зображені фрагментарно. Не розкрито повністю в дослідженні причини зникнення юнацьких об'єднань, зокрема, вплив на цей процес недоліків в організаційному будівництві самих молодіжних організацій.

Не можна погодитися з автором і в тому, що такі організації оформлювались у 20-ті роки. На нашу думку, цей процес почався після лютневої революції, тобто з 1917 року. Але це наше зауваження ніяким чином не знижує наукової значимості дисертації.

Аналіз розглянутих робіт дозволяє зробити висновок, що історична наука має певні успіхи у вивченні історії раннього періоду молодіжного руху України. Однак через панівні до недавнього часу ідеологічні догми й утруднений доступ дослідників до джерел, що зберігалися у спецфондах бібліотек та архівів, численні проблеми зародження, становлення і діяльності молодіжних спілок залишилися маловивченими. До цього часу немає жодної узагальнюючої наукової роботи, де б всебічно висвітлювалась багатогранна історія молодіжного руху як у цілому, так і на окремих етапах розвитку України. Тому перед історичною наукою зараз постає завдання переосмислити процес зародження і становлення молодіжного руху республіки поза "соціальним замовленням" щодо повноти охоплення та оцінок, врахувати його особливості на основі вивчення нових джерел, до яких вчені отримали можливість звертатися лише останнім часом.

Мета і завдання дослідження. Актуальність і сучасний стан наукової розробки проблеми, що вивчається, визначили мету дисертації - проаналізувати організаційні засади та будову спілок і об'єднань молоді, тенденції їх розвитку, мотиви та напрямки діяльності у період з лютого 1917 року до середини 20-х років. Досягнення цієї мети потребує вирішення таких завдань:

- показати основні напрямки формування молодіжного руху України;
- визначити загальні закономірності та особливості розвитку організаційних принципів кожного напрямку;
- простежити, як створення командно-адміністративної системи у країні вплинуло на організаційну структуру молодіжних груп та об'єднань;
- з'ясувати причини ліквідації багатьох молодіжних спілок та утвердження монополізму однієї організації.

Дисертація написана на основі широкого кола джерел. Передусім це акти законодавчих та виконавчих органів держави. До них відносяться перша Радянська Конституція, прийнята у липні 1918р., і Конституція України, які продекларували надання молоді повних громадянських прав.

Досить важливою групою джерел є документи політичних партій та організацій, що діяли в Україні у період, який вивчається: насамперед це документи різних партій: КП(б)У, УКП, УСДРП, ЕКП та інших - матеріали з'їздів та пленумів ЦК, їх заяви, звернення, циркуляри та інструкції, що тією чи іншою мірою торкалися проблеми організації молодіжного руху в Україні. Широко залучалися також документи місцевих партійних організацій.

Особливу цінність для написання дисертації мали Програми та Статуту різних молодіжних організацій, матеріали їх керівних органів, а також документи місцевих молодіжних організацій та груп. Багато з цих документів вмінені у спеціальних збірниках. Саме на основі вивчення цієї групи джерел було зроблено спробу здійснити порівняльний аналіз організаційних принципів в різних молодіжних організаціях України і простежити етапи їх розробки.

Наступною великою групою джерел є статистичні дані¹. Вони дають уявлення про економічний стан України з 1917 року до середини 20-х років, чисельність її населення, національний склад тощо.

Важливу групу джерел складає періодична преса. На її сторінках часто друкувалися рішення партійних з'їздів та конференцій, заяви, звернення, інструкції, які стосувалися організації молодіжного руху в республіці.

До цієї групи джерел належать також друковані видання самих хнацьких груп та організацій, де публікувалися матеріали, що розповідали про їх повсякденне життя та взаємовідносини між ними. Особливу цінність мають матеріали, почерпнуті з газет та журналів, які раніше недостатньо досліджувалися науковцями. Серед них - газети "Євкамол", "Еврейская пролетарская мысль", "Набат", журнали "Социалистический вестник", "Еврейский студент" та інші.

Важливим джерелом з досліджуваної теми є також спогади ветеранів молодіжного руху України. При деякому суб'єктивізмі у викладенні матеріалу, вони часом є єдиним свідченням минулих подій.

---

¹ Культурное строительство в СССР: Статистический сборник.- М., 1956.- 218 с.; Молодежь СССР: Статистический сборник.- М., 1936.- 384 с.; Україна в цифрах. 1927.- Харків, 1927.- 131 с. та інші.

Найбільш важливими з точки зору обсягу інформації та найцікавішими за змістом є архівні документи. В роботі над дисертацією автором використовувалися документи, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Російському центрі збереження та вивчення документів новітньої історії, Державних архівах Одеської, Полтавської, Харківської областей тощо.

Усього в процесі роботи було вивчено двадцять дев'ять фондів.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній: у перше розглянуто проблему формування організаційних принципів молодіжних об'єднань України як самостійний об'єкт дослідження, здійснено узагальнюючий аналіз організаційних структур юнацьких спілок та тенденцій їх розвитку, вказані основні мотиви діяльності:

- визначено зв'язок між соціально-економічними особливостями розвитку України та появою різних напрямків молодіжного руху республіки;

- дана всебічна характеристика основним напрямкам діяльності молодіжних організацій;

- висвітлено роль політичних партій у процесі створення перших молодіжних суспільно-політичних об'єднань, їхній вплив на молодіжний рух;

- дано нову, у порівнянні з тією, що існувала до недавнього часу, оцінку причин ліквідації молодіжних некомсомольських організацій і впливу більшовицької партії і державних органів на цей процес.

Методологічною основою дисертації є головні принципи історичного пізнання - об'єктивність та історизм.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з історії України та історії молодіжного руху, у лекційних курсах, у тому числі при викладанні спецкурсів. Сформульовані автором пропозиції можуть сприяти покращенню взаємодій між різними сучасними спілками та об'єднаннями України.

Апробація роботи. Основні положення і висновки дослідження обговорювалися на теоретичних та методологічних семінарах, засіданнях загальноуніверситетської кафедри історії України Харківського державного університету. За матеріалами дисертації опубліковано 2 статті та тези до наукової доповіді.

П. СТРУКТУРА Й ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та бібліографії.

У вступі обґрунтовано вибір теми та її хронологічні межі, визначено її актуальність і ступінь розробки, коло джерел, на основі яких виконана робота, сформульовані мета й завдання, а також наукова новизна та практична значимість дисертації.

У першому розділі - "Особливості зародження молодіжного руху в Україні в 1917 році" - визначаються причини створення юнацьких гуртків, що мали різну спрямованість. Умовно виділено кілька головних напрямків молодіжного руху: національний, пролетарський, просвітницький та рух молоді за свої права. Також існувало багато юнацьких гуртків, які важко віднести до якогось із перелічених напрямків, оскільки вони мали риси, притаманні кільком напрямкам одразу.

В Україні широко були розповсюджені молодіжні організації національного напрямку, особливо українські та єврейські. Вони розвивалися під ідейним впливом українських та єврейських національних партій та рухів, і, як наслідок цього, активно виступали за створення національно-демократичної держави на території республіки. Тому і молодіжні гуртки цього напрямку основою свого організаційного будівництва вважали національний принцип. До їх лав приймалися робітники, службовці, учні, ремісники тощо, яких приваблювали ідеї національного розвитку.

Пролетарський напрямок молодіжного руху відчував на собі вплив багатьох партій. Особливо активно серед юнацтва працювали діячі більшовицької партії, при підтримці яких створювалися Соціалістичні Спілки робітничої молоді (ССРМ). Як і більшовики, за основу організаційного будівництва ССРМ брали принцип класовості та партійності, активно боролися за здійснення соціалістичної революції та створення пролетарської держави.

Організації просвітницького напрямку намагалися стояти поза політикою й не орієнтуватися на жодну з партій. Метою цих організацій була освіта юнацтва, підготовка його до свідомої праці у майбутньому демократичному суспільстві, за створення якого виступали меншовики, есери, анархісти тощо.

Вільні умови прийому не тільки сприяли підвищенню чисельності спілок, але й зумовлювали їх внутрішню нестабільність.

Діяльність організацій учнівської молоді носила переважно професійний характер і зводилася до захисту прав і інтересів учнів. Такі спілки були відносно замкнені.

Незважаючи на цілий ряд відмінностей, загальним для всіх напрямків було їх прагнення до об'єднання у всеукраїнському масштабі. Однак цьому заважала їх різна політична орієнтація, боротьба за вплив на молодь тощо. Хоча жоден з цих напрямків не посів чільного місця в молодіжному русі України в 1917 році, але організаційний досвід, накопичений у час утворення юнацьких спілок, у цілому мав помітний вплив на подальший розвиток молодіжного руху.

У другому розділі - "Перші загальноукраїнські суспільно-політичні спілки молоді в Україні" - підкреслюється, що в роки громадянської війни юнацький рух розвивався вшир і все більше політизувався. Створені в цей час молодіжні гуртки різних напрямків об'єднували свої зусилля у боротьбі за незалежність республіки проти іноземних загарбників.

Провідну роль у молодіжному русі республіки відігравали засновані в цей період три всеукраїнські юнацькі політичні об'єднання - Ком'югендфербанд, КСРМУ, Комуністична Юнацька Спілка (КЮС).

КСРМУ було утворено під впливом і за допомогою КП(б)У, яка прагнула перетворити комсомол в надійного помічника більшовицької партії в боротьбі за владу і будівництво держави диктатури пролетаріату. Тому й головними організаційними принципами діяльності КСРМУ були: класовий принцип формування складу спілки, сувора дисципліна, тісний зв'язок з більшовицькою партією, російським комсомолом тощо.

КЮС та Ком'югендфербанд були національно-комуністичними спілками молоді. Вони виникли під впливом діяльності УКП(боротьбистів) та Єврейської Комуністичної партії, котрі намагалися об'єднати населення республіки на основі національних та комуністичних ідей і стати таким чином єдиними виразниками їхніх інтересів у процесі розбудови нової держави. Соціальний склад цих спілок, у порівнянні з комсомолом, був більш різноманітним і поєднував у собі молодь на засадах спільності політичних та національних інтересів.

Організаційна структура всіх трьох спілок ще не була достатньо глибоко та всебічно розроблена. Накреслена була лише загальна схема їх будівництва. Проблеми взаємовідносин різних ланок цих об'єднань у програмних документах не були детально розроблені.

Перемога більшовиків у громадянській війні сприяла посиленню тенденції до створення державної системи, основаної на владі однієї, більшовицької партії. В молодіжному русі всі юнацькі об'єднання, котрі безумовно не підкорялися ідейному та організаційному впливу правлячої партії, були позбавлені права на існування. Комсомольські організації України, виконуючи завдання КП(б)У, розпочали боротьбу з усіма молодіжними гуртками, які не стояли на

засадах більшовизму, за встановлення своєї монополії на розвиток юнацького руху республіки.

У третьому розділі - "Молодіжні об'єднання України після громадянської війни" - зазначається, що в першій половині 20-х років в Україні існувало багато юнацьких груп та організацій, що відображали складну класову, національну та соціальну структуру республіки, багатокласовість її економіки. За умовами роботи можна виділити дві основні групи молодіжних об'єднань.

До першої належить Російська соціал-демократична спілка робітничої молоді (РСДСРМ), секції молоді при есерівських партійних організаціях, анархістські групи, спілки сіоністської молоді, які проводили свою роботу в нелегальних чи напівлегальних умовах. До другої групи належали Комуністична спілка молоді України (КСМУ), Українська комуністична робітнича юнацька спілка (УКРЮС), Євкомол, що працювали в легальних умовах. Більш сприятливі можливості для розвитку мали організації другої групи, особливо комсомол.

Всі юнацькі об'єднання намагалися стати єдиним виразником інтересів молоді України. Між ними йшла постійна боротьба за вплив на неї.

Найбільш сприятливі умови у боротьбі з іншими юнацькими організаціями мав комсомол. Спираючись на політичну, організаційну і матеріальну підтримку КП(б)У та держави, він рішуче повів боротьбу за встановлення своєї монополії в молодіжному русі.

Використовуючи державний репресивний апарат, соціальну неоднорідність багатьох угруповань молоді та їх організаційну нерозвиненість, комсомол, організаційно зміцнивши свою спілку, домогся того, що в середині 20-х років став єдиною легально існуючою молодіжною політичною організацією України. Всі інші спілки були або ліквідовані органами ОДПУ, або ввійшли до складу комсомолу.

У заключній частині дисертації подано узагальнення та висновки. Зокрема, зазначається, що з переходом влади до більшовиків змінилися умови для розвитку молодіжного руху. Діяльність створеного більшовиками партійно-державного апарату була спрямована на встановлення свого контролю та свій вплив на всі сторони суспільного розвитку.

З цього часу молодіжний рух республіки розвивався під наглядом адміністративно-командної системи, що посилювалася.

Це виявилось насамперед у порушенні ідейного та організаційного плюралізму, що існував раніше у стосунках між основними напрямками юнацького руху. Найбільш сприятливі умови розвитку мав комсомол, який виконував роль помічника правлячої партії у проведенні нею державної політики в молодіжному середовищі.

Альтернативні комсомолу юнацькі спілки - КЮС, УКРЮС, РСДСРМ, Югенд Поалей-Ціон та інші - мали більш важкі умови для свого розвитку. Члени цих об'єднань піддавалися утискам не лише з боку комсомолу України, але і з боку держави. До середини 20-х років ці утиски переросли в терор системи проти альтернативних правлячій партії організації.

Обмежені в матеріальній підтримці з боку своїх політичних партій, знаходячись в істотній залежності від них, побудовані на принципі централізму, маючи обмежений вплив на молодь республіки, організаційно нерозвинені, некомсомольські молодіжні об'єднання, піддаючись усе сильнішим утискам з боку адміністративно-командної системи, що переходили в політичний терор, до середини 20-х років були ліквідовані. З цього часу остаточно встановилася монополія комсомолу в юнацькому русі. Весь його розвиток знаходився під впливом КСМУ, будувався на принципах більшовизму, контролювався правлячою партією та створеною нею політичною системою.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях:

1. Хорошев А.Н., Логвиненко И.А. Гуманизация системы высшего и среднего образования и проблемы молодежного движения на Украине в первые годы Советской власти //Проблемы развития федерации и высшей школы: Междунар. научн.-техн. конф. Тезисы, докл. и сообщ. /24-26 апреля 1991 г./ - Харьков, 1991.- С. 97-98.

2. Хорошев А.Н. Некоторые проблемы организационного строительства молодежных союзов на Украине в начале 20-х годов //Сб. науч. работ аспирантов Харьковского государственного университета /Гуманитарные науки/. - Харьков, 1992.- С. 180-183.

3. Хорошев А.Н. Создание национальных союзов молодежи на Украине в первой половине 20-х годов //Вестн. Харьк. ун-та: Проблемы политической истории Украины.- Харьков, 1993.- N 375.- С. 148-157.

Хорошев А.Н. Общественно-политические объединения молодежи в Украине (февраль 1917 - первая половина 20-х годов XX века).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 - история Украины. Харьковский гос. ун-т, Харьков, 1996.

Защищается диссертация, основные положения которой изложены в трех публикациях. Они содержат обобщающую характеристику молодежного движения Украины в период с февраля 1917 года до середины 20-х годов. Установлено, что в молодежном движении первоначально выделилось несколько направлений, которые отражали социально-экономическую ситуацию, сложившуюся в республике на рубеже 20-х годов. Первые молодежные объединения занимали видное место и играли определенную роль в решении социально-экономических и политических проблем Украины изучаемого периода.

Однако их вклад был бы значительнее, если бы не созданная большевистской партией командно-административная система. Она не дала объединениям молодежи полностью раскрыть свои потенциальные возможности в создании демократического общества. В результате вмешательства большевистской партии и созданного ею партийно-государственного аппарата власти в молодежное движение Украины, все некомсомольские организации молодежи в середине 20-х годов были ликвидированы.

Khoroshev A.N. Social Political Youth Organizations in the Ukraine (February 1917- early 1920ies)

Dissertation for the Candidate of Science Degree. Speciality 07.00.01 - History of the Ukraine, Kharkov State University, 1996.

The main Thesis of the dissertation maintained are stated in three publications containing a generalized characteristic of the Youth movement in the Ukraine since February 1917 up to the middle of 1920ies.

It is ascertained that there formerly were some various orientations in the youth movement which reflected social and political situation in the republic in 1920ies.

The first youth organizations kept a considerable place and took a definite part in solving social, economic and political problems of the Ukraine in the period under review.

Their contribution to it would undoubtedly have been more considerable but for the administrative and commanding system created by the Bolshevik Party. It gave the youth organizations no opportunity display fully their potentialities in building up democratic society in the Ukraine.

As a result of the Bolshevik Party and State machinery intervention into the youth movement of the Ukraine all, the non-Komsomol youth organizations were done away with in the middle of 1920ies.

Ключові слова: молодіжний рух, організаційна будова, спілки.

Підписано до друку .11.1996 Формат 60x84 1/16
Тираж 100 прим.

АТ КІПІ. Ризограф. м.Харків, 310022,
Дежпром, пр.Леніна, 1, 6 під'їзд, 7 поверх.

424.440

AB 36.371